

SHARTNOMA TUSHUNCHASI VA UNING AHAMIYATI

Qodirova Go'zal Qodir qizi

O'zbekiston Milliy universiteti Ijtimoiy fanlar fakulteti
Yurisprudensiya: biznes huquqi yo'nalishi 2-bosqich talabasi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.12282015>

Annotatsiya: Maqolada shartnoma tushunchasi, tarkibiy elementlari hamda uning bugungi kunda munosabatlardagi ahamiyati tahlil qilingan. Shaxslarning shartnoma tuzishdagi ishtiroki va o'ziga xos xususiyatlari muhokama qilingan

Kalit so'zlar: aksept, oferta, shartnoma, shartnoma taraflari, shaxslar.

THE CONCEPT OF CONTRACT AND ITS IMPORTANCE

Kadirova Guzal is the daughter of Kadir

National University of Uzbekistan Faculty of Social Sciences
Jurisprudence: direction of business law Stage 2 student

Annotation: the article analyzes the concept, structural elements of the contract and its importance in relations today. The participation and specifics of individuals in the conclusion of the contract are discussed

Keywords: accent, offer, contract, contract parties, persons.

ПОНЯТИЕ ДОГОВОРА И ЕГО ЗНАЧЕНИЕ

Кадирова Гузал Кадир кизи

Национальный университет Узбекистана
Факультет социальных наук
Юриспруденция: направление делового права
Студент 2-го курса

Аннотация: В статье анализируется Понятие договора, его структурные элементы, а также его значение в отношениях на сегодняшний день. Обсуждается участие и специфика лиц в заключении договоров

Ключевые слова: Акцепт, oferta, договор, стороны договора, лица.

Shartnoma huquqiy tartibga solish vositalari ichida universal, demokratik vosita hisoblanadi. Shartnoma fuqarolik huquqida ikki yoki bir necha shaxsning fuqarolik huquq va burchlarini vujudga keltirish, o'zgartirish yoki bekor qilish haqidagi kelishuvi hisoblanadi. Odatda har qanday shartnoma ixtiyoriylik asosda vujudga keladi va shartnomalarda huquq va majburiyatlarni belgilashda mulkiy manfaatlar va shaxsiy ne'matlarni taqsimlashda o'ziga xos muvozanat, uyg'unlik o'z mujassamini topadi.

Shartnoma tushunchasi tarixiga nazar tashlaydigan bo'lsak, uning o'tmishi turli tuman o'zgarishlarga boy ekanligini ko'rishimiz mumkin. Dastlabki shartnoma turlariga narsalarni teng qiymatda ayirboshlash haqidagi kelishuvlarni kiritsak bo'ladi. Avval ular sodda ko'rinishda paydo bo'lib, keyinchalik jamiyatda munosabatlar murakkablashib, turfa xillashib borgani sari uning ham tuzilishi o'zgara boshladi. Umuman olganda dastlabki shartnomalar

ko'rinishlari qadimiy sivilizatsiyalar Misr, Mesopotamiyada paydo bo'la boshlagan. Ushbu shartnomalar esa o'z paydo bo'lgan davridan ma'lumki, loy taxtachalarga yozilgan.

Keyinchalik bugungi kunda biz foydalanadigan shartnomalarning prototipi Qadimgi Rimda yaratildi. Bundan tashqari, rimliklar shartnomaviy nizolarni sud orqali hal qilishning mustahkam tizimini ishlab chiqdilar, shartnomalar bajarilishini va nizolar adolatli va xolis hal qilinishini ta'minladilar. Ushbu huquqiy yangiliklar birgalikda zamonaviy shartnoma huquqi va bugungi kundagi shartnomaviy munosabatlarni tartibga soluvchi prinsiplar uchun asos yaratdi. Garchi shartnomalar qadim-qadimdan fuqarolik huquqida, oila huquqida, mehnat huquqida va xalqaro huquqda qo'llanilib kelinayotgan bo'lsa ham, bugungi kunda undan huquqni boshqa tarmoqlarida ham foydaydalanish holatlari kuzatilmoqda. Jumladan, jinoyat huquqida yarashuv, jinoyat protsessida sud bilan guvoh o'rtasidagi, sud bilan sudlanuvchi o'rtasidagi kelishuvlar buni yaqqol misoli hisoblanadi. FKning 8-moddasi talabiga ko'ra, shartnomalar taraflar o'rtasida fuqarolik huquq va burchlari vujudga kelishining asoslaridan biridir.

Chunki shartnomalarda boshqa yuridik faktlarga qaraganda, taraflarning erki-irodasi to'la ifodalanadi. Shartnomaga kirishuvchi shaxslar kim bilan, qancha, qachon shartnoma tuzishni u tufayli yetkazib berilishi lozim bo'lgan pul, tovar, ashyolarni qaysi muddatlarda, qanday transportlarda yetkazilishini, to'lov amaldagi qanday shakllarda bo'lishini mutlaqo o'zlari, mustaqil hal qiladilar.

Ular shartnomalar tuzishda erkindirlar, shartnoma tuzishga majburlashga yo'l qo'yilmaydi¹. Shartnoma erkinligi tamoyilining mazmuni FKning 354-moddasida mustahkamlab qo'yilgan. Unga ko'ra, fuqarolar va yuridik shaxslar shartnoma tuzishda erkindirlar. Buning ma'nosi shundan iboratki, hech kim ularni shartnoma tuzishga majbur qila olmaydi.

Amaliyot shuni ko'rsatmoqdaki, shartnomalar tuzishning erkinligi, undan taraflarning o'zaro manfaatdorligi, shartnomada shartnoma intizomining mustahkamligi (ya'ni, xalq tili bilan aytganda, "shartnomaning puldan qimmatligi"), unda ma'muriy-buyruqbozlikka asoslangan javobgarlikdan ko'ra, mulkiy javobgarlikning keng belgilanishi xo'jalik yurituvchi subyektlarni tobora ushbu huquqiy vositadan (shartnomadan) to'laroq foydalanishga jalb qilmoqda. Shartnomalar to'lov intizomini kuchaytiradi, taraflarning faoliyatini har tomonlama rag'batlantiradi, o'z navbatida taraflarning mas'uliyatini oshiradi, xo'jalikning debitorlik va kreditorlik holatini yaxshilaydi, pirovardida taraflarning barqarorligini ta'minlaydi. Bu esa, o'z navbatida, jamiyatda tovarlar, xizmatlar va kapitallarning mo'l-ko'lligiga garovdir.

Ta'kidlash lozimki, mamlakatimizda 1998-yil 29-avgustda "Xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatining shartnomaviy-huquqiy bazasi to'g'risida" Qonun qabul qilindi, shartnomalarni tuzish va bajarish monitoringi yuritilmoqda. Bular, o'z navbatida, tuzilgan shartnomalarni tezroq va realroq ishlashiga xizmat qilmoqda. Shartnoma ikki yoki undan ortiq shaxsning fuqarolik huquqlari va burchlarini belgilash, o'zgartirish yoki bekor qilishga qaratilgan o'zaro kelishuvdir. Shartnoma atamasi uch ma'noda: yuridik fakt; biror-bir yuridik faktga asoslangan, moddiy manfaatlar to'g'risidagi huquqiy munosabat; shaxslar (fuqarolar va tashkilotlar) o'zaro kelishuvini aks ettiruvchi, ifodalovchi hujjat ma'nosida ishlatiladi.

Bu o'rinda u o'zining birinchi ma'nosi-yuridik fakt sifatida ko'riladi va o'rganiladi. Yuridik harakatlar, o'z navbatida huquq yo'l qo'ygan harakatlar sifatida bir tomonlama va ikki tomonlama bitimlar (shartnomalar) dan iboratligi ko'rsatilgan edi. Ikki tomonlama bitimlarning hammasi (oldi-sotdi, ijara, qarz va boshqalar) shartnoma hisoblanadi. Shartnoma

tushunchasidagi asosiy belgi va shart – taraflarning muayyan natijaga erishishga qaratilgan o‘zaro kelishuvlaridir.

Taraflarning har biri tomonidan shartnoma bo‘yicha olinadigan huquq va burchlar har xil bo‘lsa ham, ular oqibatida yagona huquqiy natija beradi, masalan, biror-bir narsaga nisbatan egalik huquqi o‘tkaziladi yoki biror-bir ashyodan foydalanish huquqi olinadi va h.k.

Fuqarolik-huquqiy shartnoma, asosan, mulkiy munosabatlarni rasmiylashtirish uchun tuziladi. Ba’zi hollarda shartnoma shaxsiy nomulkiy huquq va majburiyatlarni ham rasmiylashtiradi. Bu adabiyot, fan va san’at asarlarini yaratish sohasidagi ijodiy faoliyat bilan bog‘liq bo‘lgan shartnomalar, chunonchi, nashriyot shartnomasi, sahna asari, kinosstenariyalar va boshqa shartnomalar uchun xarakterlidir. Bunday shartnomalar taraflarning mulkiy huquqlari va burchlarinigina, chunonchi, mualliflik haqi to‘g‘risidagi shartlarni, muddatlarni buzganlik uchun javobgarliknigina belgilamay, balki shaxsiynomulkiy huquqlarni ham, masalan, muallif o‘z asarida nomini ko‘rsatib yoki anonim tarzda chiqarishi, asari matniga o‘zgartirish kiritishga ruxsat berish-bermaslik singari nomulkiy huquqlarni ham belgilaydi.

References:

1. Mualliflar jamoasi. Fuqarolik huquqi. 2-qism. Darslik. – Toshkent: TDYU, 2019. 684-b.
2. O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksiga sharh. 2-jild. (ikkinchi qism). Adliya vazirligi. –Toshkent: Baktria Press, 2013. 912-b.
3. O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksiga sharh. 3-jild. (ikkinchi qism). Adliya vazirligi. –Toshkent: Baktria Press, 2013. 800-b.
4. Imomov N.F. Yuridik shaxs mohiyatining fuqarolik-huquqiy talqini (nazariy masalalar). Monografiya. –Toshkent: TDYU, 2017. 156-b.
5. Oqyulov O., Ro‘zinazarov Sh.N., Imomov N.F. Fuqarolik qonunchiligining rivojlanishi va takomillashtirish istiqbollari (axborotlilil material). –Toshkent: TDYU, 2015. 111-b.